

פנחס הורוביץ

הרב **פנחס הלוי איש הורוביץ** (ה'תצ"א - תקס"ה ; 1731 - 1805), היה רבה של פרנקפורט דמיין ומתלמידי המגיד ממזריטש. נודע בכינוי **בעל ההפלאה** על שם חיבורו. אחיו היה רבי שמואל שמעלקא הורוביץ מניקלשבורג. תלמידו המפורסם היה רבי משה סופר, ה"חתם סופר".

1 ביוגרפיה

1.1 צעירותו

פנחס הורוביץ נולד בשנת תצ"א (1731) בעיר צ'ורטקוב (פולנית: Czortków, אוקראינית: Чортків) שבגליציה לרבי צבי הירש ומלכה הורוביץ נצר למשפחת רבנים מיוחסת. אביו, אשר שימש כרב העיר והיה מפורסם כגדול בתורה, היה מורו הראשון, כמו שהעיד בפתח חיבורו הראשון "שבת אחים": "כי תחילת לימודי הייתי משתעשע על ברכי אבי... והוא אשר פתח לי אוזן לשמוע בלימודים".^[1]

לאחר נישואיו לבתו של רבי יואל הלפרין למד כשנה אצל אחיו הגדול, רבי נחום, ובעקבות התמנותו של זה לאב"ד המשיך ללמוד עם אחיו רבי שמעלקא. את הקשר המיוחד שנוצר ביניהם באותם ימים תיאר כ"קשר של עבותות אהבה רבה ועזה מאוד, נפשי קשורה בנפשו... להיות נוחים זה לזה באהבה נפלאה כאהבת דוד ויהונתן, וללמוד הש"ס ופוסקים לעמוד על שורשי הדת, אמיתה של תורה ויסודותיה". את רוב חידושי שנדפסו אחר כך כתב בתקופה זו. מאוחר יותר "מחמת סיבת הזמנים" כנראה עקב התמנותם של האחים כרבנים בעיירות שונות "נתפרדה החבילה" וכל אחד מהם המשיך לדרך. תחילה התמנה הרב פנחס כרב העיירה ויטקוב (Witkowo) בפולין (מחוז טרנופול) ובהמשך עבר ללכוויץ' (Lachovice) בליטא.

2.1 התקרבותו למגיד ממזריטש

האחים רבי שמעלקא ורבי פנחס לא נמנו תחילה על תנועת החסידות, ואף למדו תקופת מה בבית מדרשו של הגאון מווילנא, גדול המתנגדים לחסידות, ממנו ספגו רבות בדרכי הלימוד התורה. מי שקרבם לתנועת החסידות היה רבי אברהם מקליסק, מתלמידי המגיד ממזריטש וממפיצי תורתו, שהביאם לבית רבו, שם שהו תקופה מסוימת והפכו לחסידיו של המגיד. בהקדמת שו"ע הרב שחיבר רבי שניאור זלמן מלאדי מתארים בניו של המחבר את בואם של שני האחים, "הני צנתרי דדהבא שבת אחים גם יחד, הגאונים המפורסמים קדושי עליון עמודי עולם... טרם נסיעתם על כיסא הרבנות למדינת אשכנז לקה"ק נ"ש וק"ק פ"פ-דמיין". לבואם של שני האחים שכבר אז היו מפורסמים בגדולתם התורנית לחצר החסידית בתקופה שבה התעוררה לחסידות התנגדות עזה הייתה משמעות רבה.

לאחר שחרורו מבית הסוהר מפטרבורג פנה אליו רבי שניאור זלמן מלאדי במכתב בו סיפר לו את הקורות אותו וביקש ממנו שיתפלל

עליו. במכתב כינה אותו: "אור ישראל וקדושו, בוצינא קדישא חסידא ופרישא, הרב הגאון המפורסם מופת הדור זיוו והדרו, איש אלוקים קדוש יאמר לו". בהמשך הדברים הוא מתנצל על העזתו לפנות אליו ומזכיר לו את התקופה בה שהו יחד בחצר המגיד ממזריטש: "מי אנכי כי באתי עד הלום... ונפשי יודעת מיצוט ערך נפשי עלי, להתייצב במקום גדולים כמותו ירבו בישראל... אך מקום גדולתו שם עננותותו וענותו תרבני, ורחב לבי בעלותי על לבי חיבה יתירה הנודעת לי ממר שהוא רבה דעמיה שיחיה מימי קדם בק"ק מיצוריטש וק"ק ראוונא ונמנית במנין שלו וזכיתי לקבל ברכתו סלה מדי שבת בשבתו".^[2]

רבי פנחס הורביץ ניצל את מעמדו וקשריו עם רבים מגדולי דורו כדי להגן על צדיקים שהשתייכו לתנועת החסידות ונרדפו בשל כך על ידי המתנגדים לתנועה ולהליכותיה. למרות הקשר שלו לתנועת החסידות ולמגיד ממזריטש אין בספריו כל אזכור לתורת רבו (מלבד במקום אחד בפרשת בשלח שם הביא פירוש בשם "הה"מ" ופירוש זה אכן נמצא בספרו של המגיד ממזריטש). היו כמה מאדמו"רי תנועת החסידות שטענו כי יד המוציאים לאור של הספר "פנים יפות" שהודפס לאחר מותו הייתה בדבר.^[3] למרות זאת, ניתן למצוא בספרו התייחסויות מגוונות לנושאים שהם מיסודות תורת החסידות.^[4]

3.1 בפרנקפורט דמיין

בשנת תקל"ב, בעידודו של רבו המגיד ממזריטש,^[5] עבר ממזרח אירופה למערבה והתמנה לרב קהילת פרנקפורט דמיין שבגרמניה, אחת הקהילות הוותיקות והחשובות באירופה באותה עת. המסורת המקובלת קושרת את מינויו לרב בקהילה זו להימנעותו ממעורבות בפרשת הגט מקליווא.^[6] בתפקיד רבה של פרנקפורט שימש 33 שנים עד לפטירתו. את תקופה זו תיאר: "ומצאתי את שאהבה נפשי, פה קריה נאמנה חכמים וסופרים המה הגבורים הצלולים במים אדירים ועדר הרחלים פרי הילולים יופי מכלולים, ישיבה חשובה ונשגבה מלאי דעת, חדודי מלתעת, בחיבה יתירה נודעת, הרימותי ידי לה' אשר לא עזב חסדו ואמתו ממני בזכות אבותי הקדושים לתקוע יתד במקום נאמן קרן בן שמן מלא כרימון ולישב על מכון שבת רבותינו ז"ל הגדולים וגבוהים עד שמי ארץ וכו'".^[7] מלבד תפקידו כרב העיר עמד גם בראש ישיבה גדולה והעמיד תלמידים רבים, ביניהם תלמידו המפורסם רבי משה סופר, ה"חתם סופר".

גם בהיותו בעיר הגרמנית הרחוקה מהחסידות וממנהגיה לא נמנע מלהתפלל בנוסח החסידי, אם כי עשה זאת בצנעה ללא פרסום.^[8] את שיעוריו בהלכה ובתלמוד היה נוהג לפתוח בדברי אגדה בעוסקים במעלת התורה, וכך עשה גם בפתיחת ספריו על מסכתות כתובות וקידושין.^[9] יחד עם זאת, הוא נמנע מלהנהיג עדה חסידית בגלוי כשאר חבריו תלמידי המגיד ממזריטש או אפילו לדרוש לתלמידיו מספר הזוהר ומנסתרות התורה.^[10] נראה שהתנהגות מתונה זו הביאה לכך שהיה "חביב בעיני כל בני עירו", בניגוד ליחס אליו זכה אחיו רבי שמעלקא בניקלשבורג "שכמה רבנים עמדו לו לשטן ויחרהרו ריב עמו ויעטו כמעיל קנאה על התנהגותו בחסידות יתירה וכדומה".^[11]

- **נתיבות לשבת** - על שו"ע חלק אבן העזר (חלק מהספר "שבת אחים"). הודפס לאחר פטירתו על ידי נכדו.
- **חידושי הפלא"ה** - על מסכת ברכות ועל שו"ע חלק יורה דעה.
- **ספר הפלא"ה** - על מסכתות רבות מן התלמוד הבבלי ועל שו"ע חלקים אורח חיים יורה דעה וחושן משפט.
- **תוכחת מוסר** - דרשה נגד תרגום התורה לגרמנית על ידי מנדלסון.
- **גבעת פנחס** - שו"ת. הודפס לאחר פטירתו על ידי נכדו.
- **הגדה של פסח** - פירוש על ההגדה.

- **פנים יפות מהדורה תנינא**, נדפס לראשונה מכתב יד המחבר, 2011

3 לקריאה נוספת

- מרדכי ב"ר יוסף חיים הלוי הורביץ, **רבני פרנקפורט**, ירושלים תשל"ב.
- מבוא נרחב בכרך א' מסדרת **כל כתבי הפלא"ה**, מכון המאור, ירושלים תשס"ט.

4 קישורים חיצוניים

- פנחס הורוביץ, במהדורת 1906–1901 של Jewish Encyclopedia (באנגלית)
- Frankfurter Rabbinen. III. R. Jakob Josua Falk und R. Abraham Lissa (1740 - 1796) IV. Rabbinateverwerfer Nathan S. Maaß und R. Pinchas Horowitz (1769-1805) : Bd. 3 und 4 , 1884
- ישראל נתן השל, על דרכו של הגה"ק בעל ההפלאה זי"א בפרנקפורט דמיין, באתר HebrewBooks (בתוך קובץ בית אהרן וישראל, גיליון 51, עמ' 129)

ספריו

- כתובה, באתר HebrewBooks
- המקנה, באתר HebrewBooks
- פנים יפות - חלק א, באתר HebrewBooks
- פנים יפות - חלק ב, באתר HebrewBooks
- נתיבות לשבת, באתר HebrewBooks
- חידושי הפלא"ה, באתר HebrewBooks
- ספר הפלא"ה, באתר HebrewBooks
- הגדה של פסח, באתר HebrewBooks

בזמן כהונתו בפרנקפורט החלה להופיע בעיר תנועת ההשכלה בראשותו של **משה מנדלסון**. בעקבות פרסום חיבורו של מנדלסון על התורה נשא דרשה חריפה בבית הכנסת המרכזי של העיר כנגד מנדלסון וספרו. תוכנה של הדרשה שנאמרה בערב **ראש חודש תמוז תקמ"ב** (1782) הודפס תחת השם "תוכחת מוסר". במסגרת מאבקו יצא נגד פתיחת בית ספר בפרנקפורט ברוח תנועת ההשכלה והתנגד לכל שינוי במנהגים המקובלים.^[12]

לעת זקנה, עקב מחלת הקטראקט, איבד את מאור עיניו, "והיה קורא על עצמו כחשיכה כאורה, לומר שמעת שחשך מאור עיניו שכלו אור בעדו".^[13]

4.1 פטירתו

בד' בתמוז ה'תקס"ה (1805) נפטר הרב פנחס הורוביץ ונטמן בבית הקברות בפרנקפורט.

על מצבתו נכתב: "פה נטמן הגאון הגדול המפורסם יחד בדורו רשכבה"ג החסיד ועניו ראש גולת אריאל נפטר ונקבר ביום ב' ד' תמוז תקס"ה, רב פעלים מקבציאל, העמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה בישראל, כבוד מוהר"ר פנחס הלוי איש הורוויץ זצ"ל, ה"ה אב"ד דקהילתנו, אשר האיר כל פני הגולה בחיבוריו הקדושים, ספרי הפלאה, ספר כתובה וספר המקנה חכמתם בחוץ תרונה, תהלתו מלאה הארץ, גודר גדר ועומד בפרץ..."

בפנקס הקהילה של פרנקפורט נכתב עליו: "בשלושים ושלוש שנות כהונתו שאף ללא לאות להיות לברכה ושלוש לסביבתו ככל אשר השיגה ידו". בספר הזיכרון של הקהילה הופיעו הדברים הבאים: "על זאת דוה לבנו, עינינו יורדים דמעה מאין הפוגות שנלקח ארון אלקים ארון הקודש... הרב הגאון הגדול המפורסם בכל קצות הארץ בחסידות בחריות ובבקיאות נר ישראל מהור"ר פנחס בן מוהר"ר צבי הלוי איש הורוויץ... ומי שאמר למלאך הרף ידיך יסיר מעלינו ומעל כל בית ישראל חרון אפו ובילע המות לנצח אמן".

5.1 משפחתו

לרב הורוביץ היו ארבעה ילדים: הרב צבי הירש, מאיר יעקב (נפטר בצעירותו), מרים ומלכה (נפטרה בצעירותה).

את מקומו ברבנות העיר מילא בנו, רבי צבי הירש הלוי הורוויץ, מחבר הספרים "מחנה לוי" ו"לחמי תודה" שהמשיך את מלחמתו של אביו בתנועת ההשכלה.^[14]

אחינו של רבי פנחס הורוביץ - הוא רבי צבי יהושע הורוביץ אב"ד טרייביטש, בן אחיו רבי שמואל שמעלקא הורוביץ, היה חתנו.

2 ספריו

לספריו קרא בשם כולל "הפלאה" אשר מורכב מראשי התיבות של שמו: הקטן פנחס הלוי איש הורוויץ. מלבד זאת נתן לכל חלק גם שם פרטי.^[15]

- **כתובה** - על מסכת כתובות (חלק א').
- **המקנה** - על מסכת קידושין (חלק ב').
- **המקנה - קונטרס אחרון** - על שולחן ערוך אבן העזר.
- **פנים יפות** - על התורה (חלק ג'). הודפס לראשונה לאחר פטירתו על ידי רבי אפרים זלמן מרגליות.

5 הערות שוליים

- [1] דברי תורה ששמע מאביו מובאים בספרו "פנים יפות" בפרשת נח ובפרשת במדבר.
- [2] בית רבי, פרק י"ח, דף ל"ו
- [3] ישראל נתן השל, קובץ בית אהרן וישראל - 53, סיון-תמוז תשנ"ד, באתר HebrewBooks
- [4] ראובן הלמן, קובץ בית אהרן וישראל - 53, סיון-תמוז תשנ"ד, באתר HebrewBooks
- [5] שבחי הבעל שם טוב, רב שמעלקה ורבי פנחס נקראים לרבנות
- [6] הרב צבי יחזקאל מיכלסון בספרו שבאתר היברו בוקס, סופר גם במאחורי ההכתרה, שיחת השבוע, גיליון 642
- [7] הקדמה לחידושי ההפלא"ה על מסכת כתובות.
- [8] שו"ת חתם סופר אורח חיים, תשובה ט"ו
- [9] הקדמה לספר ההפלאה על מסכת כתובות וקידושין (פתחא זעירא)
- [10] שו"ת חתם סופר אורח חיים, תשובה קצ"ז
- [11] רבי צבי יחזקאל מיכלסון (נכדו), שמן הטוב, קונטרס צפחת השמן, דף ע"ה
- [12] ישראל נתן השל, דרשת הגה"ק פנחס הלוי הורוויץ זי"ע בעל ההפלאה אודות המשכילים נה"ו ורמ"ד בפפד"מ שנת תקמ"ב, באתר HebrewBooks (בתוך 'קובץ בית אהרן וישראל', גיליון 52, עמ' קט"ו)
- ישראל נתן השל, דעתם של גדולי הדור במלחמתם נגד המשכיל נפתלי הרץ וויזל, באתר HebrewBooks (בתוך 'קובץ בית אהרן וישראל', גיליון 46, עמ' קמ"ז)
- [13] החת"ם סופר, תורת משה
- [14] מחנה לוי, באתר HebrewBooks לחמי תודה, באתר HebrewBooks
- [15] הקדמה לספר הפלאה חלק א' על מסכת כתובות

6 מקורות הטקסט והתמונה, התורמים והרשיונות

1.6 טקסט

- פנחס הורוביץ מקור https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A4%D7%A0%D7%97%D7%A1_%D7%94%D7%95%D7%A8%D7%95%D7%91%D7%A5?oldid=19244457 99%D7%A5?oldid=19244457 תורמים: סקרלט, Nachum, הלל, Yonidebot, יהודה מלאכי, ישראל קרמר, Uri2, Nachy, דוד הרוזב, סול במול, Akkk, בייגל, Matanyabot, גרש, דרך, דונקישוט, א 158, Mbkv717, שלוש שליש, שרעטל, ביקורת, Addbot, Tshuva, שמון, זורה, KotzBot, יעקב רפאלי, נפתלי מאיר וגם אנונימי: 1

2.6 תמונות

3.6 רישיון לתוכן

- Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0